

STICHTING NATIONAAL LANDSCHAPSKUNDIG MUSEUM
EN DOCUMENTATIECENTRUM "TELLURIS"
Reeweg oost 145, 3312 CN Dordrecht, Tel. 078-6147476

De Utrechtse Heuvelrug van internationale landschaps-historische betekenis
Kwalificatie van de heuvelrug(gen) als Geopark Midden Nederland ligt voor de hand

Samenvatting

Aardkundige kwaliteiten

Met de erbij gelegen Veluwe behoort de Utrechtse Heuvelrug tot de meest gevarieerde en imposante stuwwallenlandschappen uit de voorlaatste ijstijd. Daarbij vertegenwoordigt hij een groep waarin of waarop nauwelijks keileem door het landijs werd achtergelaten. Bijzonder zijn met name het ronde stuwwalgedeelte bezuiden Maarsbergen en de invloed die twee kleine ijslobben ter hoogte van Leersum, Amerongen en Elst op de vorm van de heuvelrug hadden.

Met enkele andere Nederlandse stuwwallen hebben die van het Sticht gemeen dat het oppervlak erven plaatselijk plateau- en terrasvormig is. Speciale aandacht verdient dat van de zeer brede terrassen die onderaan diverse Nederlandse stuwwallen voorkomen, een van de grootste onderaan de oostflank van de Utrechtse Heuvelrug is gelegen en zich onderscheidt door de aanwezigheid van een reeks markante ondiepe bekkens en zone langgerekte vennen. Op de Utrechtse Heuvelrug is goed te zien dat op sterk geaccidenteerde stuwwalgedeelten ten dele natuurlijke kleine kommen, troggen en geulen voorkomen.

Een mogelijk uniek geofenomeen is de diepe coupure die smeltwater van het ijs bij Leersum in de Utrechtse Heuvelrug vormde. Van de **dalletjes** die smeltwater in het stuwwallenlandschap vormde is de *Zwitserse Vallei* van het Grebbebergplateau een heel bijzonder voorbeeld door de aanwezigheid van een markant rond heuveltje in een wat breder deel van het dal en het over enige afstand dalafwaarts stijgen van de bodem. Op de Utrechtse Heuvelrug vinden wij ook enkele voorbeelden van een type oude grindarme zandruggetjes dat vooral bekend is van de Veluwe en volgens de huidige opvattingen omstreeks het einde van de laatste ijstijd door de wind zou zijn gevormd. Recente verstuingen van het fijne zand dat de wind onder koude droge klimaatomstandigheden over delen van de Utrechtse Heuvelrug uitspreidde genereerden op sommige plekken ook vrij zeldzame geomorfologische situaties.

Cultuurhistorische kwaliteiten

Dankzij het er voorkomen van diverse generaties door de mens gecreëerde landschapselementen en -structuren is de Utrechtse Heuvelrug ook van grote cultuurhistorische betekenis. De oudste cultuurhistorisch belangrijke landschapselementen zijn de talrijke prehistorische grafheuvels, de jongste de architectonisch waardevolle landhuizen van buitens en villaparken. Met name uit de ligging van de grafheuvels, omwalde prehistorische akkertjes, buitens en sprengen blijkt duidelijk dat de kenmerken van de natuurlijke geostructuur vaak van invloed waren op de activiteiten van de mens. Mede daardoor zijn de natuurlijke en culturele gesteldheid van de streek nauw met elkaar verweven.

Bio-ecologische kwaliteiten

De Utrechtse Heuvelrug heeft ook bioecologisch het nodige te bieden. Dat houdt voor een belangrijk deel verband met zijn rijkdom aan deels al vrij oude bosmilieus. Een aantal (kleine) heideterreinen, vennen en plekken met stuivend zand dragen er echter ook toe bij.

Landschappelijk belevingswaarden

De attractieve belevingswaarde van de Utrechtse Heuvelrug wordt vooral bepaald door de aanwezigheid van grote met bos of heide begroeide gebieden, de doorgankelijkheid ervan, en het monumentale karakter van sommige oude houtopstanden. Op veel plaatsen speelt echter ook het voorkomen van klein- en/of grootschalig reliëf een rol. Zeker als daarbij ook kan worden genoten van inspirerende panorama's

Relatie met aangrenzende zones en sterke verwantschap met Veluwe

Ook enkele aan de Utrechtse Heuvelrug grenzende zones van het polderland en de waterlopen en meren daarin zouden deel moeten uitmaken van het geopark. Een vrij grote geodiversiteit wordt er nog duidelijk weerspiegeld door het grondgebruik, terwijl kwelwater, verlandingsprocessen en oude bosmilieus er de bodemgesteldheid en vegetatie beïnvloeden. Geogenetisch is de Utrechtse Heuvelrug sterk verwant met de Veluwe. Samen met die streek vormt hij een regio waar het stuwwallenlandschap uit de voorlaatste ijstijd ook een verscheidenheid aan cultuurhistorisch zeer bijzondere situaties presenteert en in meer dan een opzicht van grote belevingswaarde is. Op termijn zou dat kunnen leiden tot uitbreiding van het geopark met de Veluwe.

Bestaande geopark De Hondsrug anders gevormd

Hoewel ook door landijs gecreëerd zijn de ruggen van het Geopark De Hondsrug heel anders gevormd dan bij typische stuwwallen het geval was. Die ontstonden wanneer expanderende ijslobben weerstand van afzettingen overwonnen door ze op te schuiven. Het grootschalig reliëf van Geopark De Hondsrug zou zijn bestaan echter te danken hebben aan een snel zuid-zuid-oostwaarts bewegende ijskap, die de ondergrond stroomlijnde.

“Man and biosphere” parken

“Man and biosphere” is een belangrijk concept, “man and geosphere” is echter nog belangrijker, omdat dan **alle** voor de toekomst van de mensheid relevante aspecten van onze omgang met het leefmilieu aandacht krijgen. Op de Utrechtse Heuvelrug is dat zelfs essentieel, omdat het daar gaat om een associatie van allerlei voor de samenleving essentiële kwaliteiten. Wie implementatie van “man and biosphere” prefereert negeert dus de noodzaak ook aardkundige en cultuurhistorische landschapswaarden te beschermen. Sectoraal denken blijft dan domineren, met alle gevolgen van dien.

De omvang van Geoparken

Bij discussies over de omvang van geoparken dienen wij ons te realiseren dat Nederland een kleinschalig mozaïek is van allerlei soorten landschappen, waarvan de kwaliteit regionaal sterk uiteen kan lopen. Het is daarom ongewenst er alleen uitgestrekte gebieden te nomineren. Bovendien zou dat de status geopark devalueren.

Bij nominatie van kleine arealen lijkt het dan beter ze groepsgewijs onder een noemer te afficheren en daarbij deelgebieden te onderscheiden.

Conclusie

De resultaten van de diverse soorten verkenningen die de afgelopen decennia op de Utrechtse Heuvelrug e.o. plaatsvonden rechtvaardigen de conclusie dat de Utrechtse Heuvelrug e.o. zich onderscheiden door een uitzonderlijke rijkdom en verscheidenheid aan min of meer verweven gewaarden en andere landschapskwaliteiten.

Mede omdat velen er vanuit hun leefmilieu gemakkelijk kennis van kunnen nemen is het maatschappelijk van groot belang de bijzondere aardkundige, cultuurhistorische en belevingswaarden van de Utrechtse Heuvelrug e.o. te behouden. Een kwalificatie als geopark zou daaraan belangrijk aan kunnen bijdragen.

1 De aardkundige kwaliteiten

Glaciale vormen

Stuwwallen uit de voorlaatste ijstijd waarvan de vroegere kenmerken nog goeddeels

behouden bleven komen waarschijnlijk voornamelijk slechts in een zone van het Europese vasteland voor. Bovendien vertonen hun samenstelling en vorm allerlei grote verschillen. Die werden bepaald door de vorm van de expanderende ijskappen, de hoeveelheden morenemateriaal die ze achterlieten, de samenstelling van de afzettingen die er door werden verplaatst en de mate waarin dat mogelijk was. Stuwwallenlandschappen presenteren ons dus een grote geodiversiteit, waardoor er veel zeldzame en zelfs unieke situaties voorkomen.

Hoewel lang niet alle stuwwallen reeds gedetailleerd werden verkend is al wel duidelijk geworden dat de Utrechtse Heuvelrug evenals de erbij gelegen Veluwe tot de meest gevarieerde en imposante stuwwallenlandschappen uit de voorlaatste ijstijd behoren, Daarbij vertegenwoordigen ze een groep waarin of waarop nauwelijks keileem werd achtergelaten. Iets heel bijzonders is de invloed die twee kleine ijslobben bij Leersum, Amerongen en Elst op de structuur en vorm van de Utrechtse Heuvelrug hadden. Ook de een stuwwalknik markerende, ronde glaciële heuvel bezuiden Maarsbergen is trouwens een allesbehalve alledaags geofenomeen. Hij dankt zijn bestaan waarschijnlijk aan convergerende drukkkrachten van het expanderende landijs.

Met enkele andere Nederlandse stuwwallen hebben die van het Sticht en de Veluwe gemeen dat het oppervlak ervan plaatselijk slechts weinig geaccidenteerd is, waardoor zelfs **plateaus en terrassen** kunnen worden onderscheiden. Voor zover bekend werd een vergelijkbare situatie in het buitenland nog niet opgemerkt.

Speciale aandacht verdient dat onderaan diverse Nederlandse stuwwallen zeer brede terrassen voorkomen en sommige daarvan althans bij het aardoppervlak niet uit gestuwde sedimentpakketten maar smeltwater- of windafzettingen bestaan. Aan de oostkant van de Utrechtse Heuvelrug ligt het grootste **stuwwalzoomterras**, dat zich onderscheidt door de aanwezigheid van een reeks markante ondiepe bekkens op het landgoed De Treek – Henschoten en de zone langgerekte vennen van het Leersumse Veld.

Sterk geaccidenteerde stuwwalgedeelten zijn veelal rijk aan later ontstaan, ten dele natuurlijk microreliëf, in de vorm van **kommen, troggen en geulen**. De Utrechtse Heuvelrug behoort tot de weinige gebieden waar dat plaatselijk goed is te zien.

Een mogelijk uniek geofenomeen is de diepe coupure die smeltwater van het ijs bij Leersum in de Utrechtse Heuvelrug vormde. De ligging van die **smeltwaterpas** tussen de Leersumse vennenzone en een zandruggetje bij het riviereengebied geeft trouwens ook stof tot nadenken. Van de **dalletjes** die smeltwater in het stuwwallenlandschap vormde is de **Zwitserse Vallei** van het Grebbebergplateau een heel bijzonder voorbeeld. Daarbij denken wij met name aan aanwezigheid van een markant rond heuveltje in een wat breder deel van het dal. Maar onder meer ook aan het over enige afstand dalafwaarts stijgen van de bodem.

Waarschijnlijk nog niet in het buitenland beschreven geofenomenen van het stuwwallenlandschap zijn de verscheidene meters hoge markante **grindarme zandruggen** waarvan de bodem de afgelopen millennia bij het aardoppervlak sterk werd uitgeoogd. Ze komen vooral voor op de Veluwe. Enkele kilometers ten noorden van Maarn garneren de ruggen echter ook de Utrechtse Heuvelrug. Ze worden tegenwoordig doorgaans beschouwd als omstreeks 10.000 jaar oude windvormingen. Het ontstaan van de ruggetjes is echter nog niet geheel bevredigend verklaard.

Windvormen door verstuiving

Het fijne zand dat de wind in droge fasen van de laatste ijstijd over oudere afzettingen uitspreidde zou ook delen van de Utrechtse Heuvelrug gaan bedekken. De oude windafzettingen waren in historische tijd plaatselijk eeuwenlang onderhevig aan verstuivingen. Die hier en daar nog mogelijke processen genereerden soms bijzondere geomorfologische effecten. Dat was onder meer het geval waar slechts plaatselijk en tot op een bepaald ondiep niveau verstuivingen mogelijk waren en het weggewaaid zand daaromheen “windoeverwallekes” vormde of werd uitgespreid. Het duidelijkst herinneren hieraan **uitwaaiingslaagten met een vlakke bodem**, waarvan de langgerekte aan droogdalletjes kunnen doen denken. Op de overgang van de door winderosie verlaagde

terreingedeelten naar de door overstuiving (wat) opgehoogde plekken ontstonden markante “stuifklifjes”. Door stuifklifjes gemarkeerde platboomde uitwaaiingslaagten worden vooral in Noordoost Nederland aangetroffen. Verder naar het zuiden komen ze vrijwel alleen hier en daar op de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug voor. Met name ten noordoosten van Lage Vuursche en benoorden Maarn zijn daarvan enkele tot de verbeelding sprekende voorbeelden te vinden. Daarbij imponeren die bij Maarn vooral door de hoogte van de stuifkliffen.

Eveneens vrij zeldzame en imponerende effecten van de recente verstuingen in ons binnenland zijn de “**barrièreduinen**”. Zij ontstonden wanneer grote hoeveelheden stuifzand in een smalle zone door een dichte vegetatie werden tegengehouden. Er vormden zich dan sterk asymmetrische duinkammen met spitse kruintjes, die de er aan grenzende verstuing bespaard gebleven gebieden met een zeer steile flank markeren. Op de Utrechtse Heuvelrug is dat met name benoorden de stuwwal Amersfoort - Den Dolder te zien. Minder bekende jonge stuifzandvormingen met bijzondere reliëfkenmerken zijn de vrijwel ronde **koepelduintjes** van de gebieden waar slechts kleine hoeveelheden stuifzand werden verplaatst en ze zich rond hindernissen ophoopten. Onder andere op het bij Zeist gelegen voormalige landgoed Heidestein werd hiervan een zwerm aangetroffen. Nog nauwelijks bekend is dat in recent verstoven gebieden van het Nederlandse binnenland lokaal ook kaarsrechte of kronkelende dijkachtige ruggetjes voorkomen, en die door ons **duinribbels** gedoopte geofenomenen tot op heden met name op de Utrechtse Heuvelrug zijn gevonden. De omstandigheden waaronder deze ontstonden zullen nog nader moeten worden onderzocht.

Verstuingen van zandige windafzettingen uit de laatste ijstijd hebben mogelijk vrijwel alleen in Nederland op grote schaal plaatsgevonden. Hun meest bijzondere geomorfologische effecten zijn dan ook van grote zeldzaamheidswaarde, wat uiteraard ook gezegd kan worden van de verstuingen die nu nog lokaal in ons binnenland plaatsvinden. Het voorgaande rechtvaardigt de conclusie dat landijs, smeltwater en de wind de Utrechtse Heuvelrug een bijzonder grote geodiversiteit bezorgden.

2 De cultuurhistorische kwaliteiten

De Utrechtse Heuvelrug is ook van bijzondere cultuurhistorische betekenis. Die wordt onder meer bepaald door de aanwezigheid van honderden prehistorische grafheuvels, restanten van voormalige complexen omwalde akkertjes uit de ijzertijd en de vroegmiddeleeuwse walburcht op de Grebbeberg. Haar cultuurwaarden dankt de streek trouwens ook aan een aantal relictten van laatmiddeleeuwse burchten, vele oude buitens, enkele generaties historische verbindingen, enige met sprengen verlengde beken, de schaarse behouden delen van middeleeuwse akkercomplexen, antieke boerderijen, schaapskooien en tabaksschuren. Speciale vermelding verdienen in dit verband de diverse restanten van geometrische parkstructuren en de akkerterrasjes van de Laarsenberg. Doordat de afgelopen anderhalve eeuw op de Utrechtse Heuvelrug veel architectonisch waardevolle landhuizen werden gebouwd werd de natuurrijke streek ook een eldorado voor de liefhebbers van de jongere bouwkunst, die er vooral in Baarn, Bilthoven, Zeist, Driebergen en Doorn is te vinden.

De cultuurhistorische betekenis van de Utrechtse Heuvelrug is nauw verweven met zijn aardkundige waarden. Niet in de laatste plaats doordat de aardkundig en cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen en –structuren van de streek veelal in dezelfde gebiedsdelen zijn gelegen. Bovendien was de natuurlijke geostructuur van de streek van invloed op de wijze waarop daar door de mens mee zou worden omgegaan. Dat blijkt vooral duidelijk uit de ligging van de grafheuvels, omwalde prehistorische akkertjes, buitens en sprengen. Wie de aardkundige waarden van de Utrechtse Heuvelrug schaaft tast veelal dus ook de cultuurhistorische betekenis van de Utrechtse Heuvelrug aan.

3 De bio-ecologische kwaliteiten

De Utrechtse Heuvelrug heeft ook bioecologisch het nodige te bieden. Die betekenis van de streek voor planten, dieren en levensgemeenschappen wordt bepaald door haar bosrijkdom, vrij hoge ouderdom van sommige bosmilieus, hier en daar nog aanwezige houtsingels, plaatselijke afwisseling van het bos en de houtsingels met agrarisch cultuurland, het voorkomen van een aantal (kleine) heideterreinen en vennen en last but not least het lokaal nog stuiven van zandgronden.

De aldus geschetste verscheidenheid aan leefmilieus bevordert de biodiversiteit en soortenrijkdom. Dit laat onverlet dat de terreinen met heidevegetaties en zandverstuivingen relatief arm zijn aan diersoorten. Vanwege het slechts weinig meer voorkomen van die leefmilieus zijn de er levende soorten echter wel zeldzaam.

Botanisch interessant (geworden) bos vinden wij vooral op de overgang naar het rivierengebied. Een duidelijk voorbeeld hiervan vormen de Amerongse Hellingbosjes, waar onder andere de kardinaalsmuts, bosanemoon, het slangenlook, schaduwgras, kruisbladwalstro, lancetachtig kruiskruid en nagelkruid zijn te vinden.

Langs een pad aan de noordzijde van de Amerongse Berg werd de bijzondere, grote wolfklauw aangetroffen.

Botanisch van bijzondere betekenis zijn ook een aantal voormalige hakhoutcomplexen. Wij vinden ze onder meer op de Soester- en Elsterberg en aan de oostkant van de Leusder Heide en Rojesteinse Berg.

In de (bos)parken van de oude buitens vinden we zogenaamde stinseplanten. Dit zijn plantensoorten van tuinen, parken en dergelijke, die hun aanwezigheid aldaar direct of indirect te danken hebben aan de mens. Het voorkomen van stinseplanten is nog niet overal onderzocht. Wel is al duidelijk dat het aantal tot de stinseplanten behorende soorten nogal uiteenloopt. Een relatief hoog aantal van 45 werd aangetroffen op Zuijlestein.

De avifauna van de bossen wordt sterk beïnvloed door de kenmerken van de er aanwezige vegetaties. Daarbij spelen de soortensamenstelling en hoogte van de houtopstanden een belangrijke rol.

Ook de bio-ecologische betekenis van de Utrechtse Heuvelrug werd sterk bepaald door zijn natuurlijke geostructuur. Zo hadden de relatief heterogene opgestuwde (rivier)afzettingen de levende natuur meer te bieden dan de zeer zandige windafzettingen. Dat was zeker het geval als die windafzettingen door verstuivingen beroofd werden van de vocht- en water vasthoudende humus die zich erin onder vegetatie kon vormen.

4 De landschappelijke belevingswaarden

Op degenen die zich door natuur- en landschapsbeleving weten te ontspannen oefent een belangrijk deel van de Utrechtse Heuvelrug een grote aantrekkingskracht uit. Dat dit zo is houdt onder meer verband met de aanwezigheid van veel bos en het lokaal voorkomen van heide. Deze op veel plaatsen goed doorgankelijke attractieve vegetaties beslaan tussen de grens met Noord Holland en de stad Rhenen over een lengte van 35 kilometer en soms verscheidene kilometers breedte een nagenoeg aaneengesloten oppervlakte. Bovendien zet de bos- en heidegordel zich aan de andere zijde van de Noord-Hollandse grens in het Gooi voort, terwijl oostelijk van Rhenen ook nog een natuurgebied voorkomt.

Doordat de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug zijn omgeven door uitgestrekte, vrijwel vlakke gebieden vallen er van deze heuvelruggen indrukwekkende vergezichten te genieten. Uit dien hoofde kan het aanbeveling verdienen beboste stuwwalflanken, waar bij afwezigheid van de houtopstanden eveneens imposante vergezichten zouden zijn te bewonderen, hier en daar van hun hoog opgaande begroeiing te ontdoen.

Tot de belevingswaarde van het stuwwallenreliëf draagt ook bij, dat hierin enkele kleine tongvormige bekkens voorkomen, doordat wanneer wij van de hogere stuwwalgedeelten hier overheen kijken, andere hoogten de achtergrond van ons blikveld vormen en het -als deze met bos of heide zijn begroeid -zelfs lijkt of men zich in een uitgestrekt onbewoond gebied bevindt. Een en ander valt vooral in de omgeving van Amerongen en Elst te beleven. Daar is

ook goed te zien dat met zwaar naaldhout begroeide stuwwallen hoger lijken dan ze zijn, wat bijdraagt tot de belevingswaarde van een uitzicht daarop.

Het meest imposante oppervlaktereliëf vinden wij over het algemeen op de sterk door smeltwatererosie versneden hogere heuvelrugflanken, als die in de omgeving van Amerongen en Elst.

Het aspect van de Utrechtse Heuvelrug wordt plaatselijk verlevendigd door de na de stuwwallen gevormde kleinere hoogten. We denken dan in het bijzonder aan het de fantasie prikkelende, vrij grillige reliëf van de jongere duinformaties.

Behalve door zijn karakteristieke oppervlaktereliëf en rijkdom aan cultuurbos en natuurterrein oefent een stuwwallenlandschap als dat van de Utrechtse Heuvelrug aantrekkingskracht op de recreërende mens uit doordat de droge hogere delen ervan op veel plaatsen vrijwel onbewoond bleven. Het laatste neemt overigens niet weg, dat ook esthetisch met hun omgeving harmoniërende landhuizen van buitens en villaparken tot de aantrekkelijkheid van de Utrechtse Heuvelrug bijdragen. Helaas valt ons oog dan tegenwoordig ook vaak op niet bij die landhuizen passende, andere bebouwing. Het verdient daarom aanbeveling de plekken waar dit nog niet het geval is stringent tegen esthetisch ongewenste ingrepen te gaan beschermen.

5 Ook zones bij de Utrechtse Heuvelrug kwalificeren

Er is veel voor te zeggen ook delen van het bij de Utrechtse Heuvelrug gelegen polderland en waterlopen en uitveningsplassen aan het geopark toe te voegen. We denken dan aan het Vechtplassengebied, lommerrijke cultuurlandschap van het vroeger moerassige Langbroek en de plaatselijk goed herkenbaar gebleven binnendijkse stroomruggen van de Kromme Rijn en Vecht. Ook aan de oostkant zijn waardevolle natuurlijke en culturele landschappen aan het geopark te koppelen. De geodiversiteit wordt in de randzones van de heuvelrug op veel plaatsen nog duidelijk weerspiegeld door het grondgebruik. Bovendien waren kwelwater van de Utrechtse Heuvelrug, verlandingsprocessen en oude bosmilieus van buitens er van grote invloed op de bodemgesteldheid en vegetatie.

6 De sterke verwantschap met de Veluwe

Geomorfologisch gezien is de Utrechtse Heuvelrug sterk verwant aan het nabijgelegen grotere Veluwemassief, waar hij door latere riviererosie van werd gescheiden. We vinden er dan ook dezelfde soorten geofenomenen. IJssmeltwatervormingen komen er in de Veluwe Vallei en het Bekken van Wolfheze echter ook tussen de stuwwallen voor. Geogenetisch onderscheidt de Veluwe zich trouwens ook door de uitzonderlijke breedte van de stuwwal Hattum - Dieren. Hierdoor is in die stuwwal bij uitstek te zien dat in stuwwallen uit de voorlaatste ijstijd minstens twee generaties dalachtige laagten voorkomen, de oudste zich als grote valleien manifesteren, terwijl de jongere zowel smaller als talrijker zijn en deels in die valleien gevormd werden.

Mede vanwege hun geomorfologische verwantschap kwamen ook de activiteiten van de mens op de Veluwe sterk overeen met de wijze waarop hij met de Utrechtse Heuvelrug omging. Daarbij zouden echter grotere bosrelicten behouden blijven en zowel meer als langere sprengen worden gegraven.

Een en ander rechtvaardigt de opvatting dat ook de Veluwe de status geopark verdient. Als de Veluwe daarom die onderscheiding krijgt zou het niet juist zijn de Utrechtse Heuvelrug die kwalificatie te onthouden. Per eenheid van oppervlakte is de informatiewaarde van die Heuvelrug namelijk minstens zo groot als die van de Veluwe. Bovendien vormen de twee natuurrijke streken een samenhangend complex, dat juist als geheel van uitzonderlijke landschapshistorische waarde is. Niet in de laatste plaats omdat het grote mogelijkheden biedt voor vergelijkend onderzoek, wat onder meer kan bijdragen aan het oplossen van geomorfologische raadsels. Maatschappelijk is het ook van belang de kwaliteiten van beide stuwwallenlandschappen te koesteren omdat ze in en bij dichtbevolkt geraakte streken zijn

gelegen. Hierdoor kunnen velen er namelijk gemakkelijk kennis van nemen en door geïnspireerd raken.

7 De Hondsrug anders gevormd

Er is in Nederland al een gebied als geopark gekwalificeerd, waarvan enkele door landijs vorm gegeven evenwijdige ruggen deel uitmaken. Dat op het Noord Nederlands Plateau gelegen geopark werd De Hondsrug gedoopt. Hoewel ook door landijs gecreëerd zijn de ruggen van het geopark Hondsrug heel anders gevormd dan bij typische stuwwallen het geval was. Die ontstonden wanneer expanderende ijslobben weerstand van afzettingen overwonnen door ze op te schuiven. Het grootschalig reliëf van Geopark De Hondsrug zou zijn bestaan echter te danken hebben aan een snel zuid-zuid-oostwaarts bewegende ijskap, die de ondergrond stroomlijnde.

8 “Man and biosphere” parken

“Man and biosphere” is een belangrijk concept, “man and geosphere” is echter nog belangrijker, omdat dan **alle** voor de toekomst van de mensheid relevante aspecten van onze omgang met het leefmilieu de aandacht krijgen die ze verdienen. Op de Utrechtse Heuvelrug is dat zelfs essentieel, omdat het daar gaat om een associatie van allerlei voor de samenleving essentiële kwaliteiten. Wie implementatie van “man and biosphere” preferereert negeert dus de noodzaak ook aardkundige en cultuurhistorische landschapswaarden te beschermen. Sectoraal denken blijft dan domineren, met alle gevolgen van dien.

9 De omvang van Geoparken

De grootte van geoparken kan soms bijdragen aan hun wetenschappelijke betekenis. Dat is echter alleen het geval als de bijzondere kenmerken, waaraan ze hun kwalificatie te danken hebben over grote aaneengesloten oppervlakten algemeen voorkomen. Nederland is echter een kleinschalig mozaïek van allerlei soorten landschappen, waarvan de kwaliteit regionaal sterk uiteen kan lopen. Het is daarom ongewenst er alleen uitgestrekte gebieden voor te nomineren. Wanneer die slechts lokaal van "outstanding value" zijn is het nomineren van uitgestrekte gebieden trouwens zinloos. Bovendien zou het de status geopark devalueren. Een redelijk alternatief lijkt dan het groepsgewijs onder een noemer afficheren van gebieden en daarbij deelgebieden te onderscheiden.

Henk Visscher, december 2015

